

Jorma Sipilä 11.01.2024

NUORUUTENI KIRJAT

Lapsuudessani minun oli aina mahdollista löytää lukemista. Vaarini (äidin isä) Hannes Myllylä (1881-1942) oli kirjakauppias. Hänet oli nimitetty Koulutarpeiden Keskusliikkeen ensimmäiseksi toimitusjohtajaksi vuonna 1910. Hän joutui kuitenkin ”henkilökohtaisen ongelman” johdosta eroamaan vuonna 1928.

Koulutarpeiden Keskusliike Oy:n olivat perustaneet kustannusyhtiöt WSOY, Otava ja Weilin & Göös sekä Akateeminen Kirjakauppa, ja se oli aloittanut toimintansa siis vuonna 1910. Hannes Myllylällä oli jo tätä ennen suhteita kustantamoihin. WSOY esimerkiksi julkaisi hänen tekemäänsä Korkokirjaa, jota mm pankit käyttivät ennen laskukoneiden yleistymistä.

Tuttaviensa tuella hän pystyi perustamaan Kirjaliike Osakeyhtiön vuonna 1932.

Vähemmistöosakkaaksi tuli Aukusti Jäntti, WSOY:n toimitusjohtajan Jalmari Jäntin veli. Kirjaliike oli ”keskikokoinen kirjakauppa, joka sijaitsi Helsingissä ”Suomalaisen Säästöpankin talossa Kluuvikadun varrella”, kuten A.W. Stenbergin kirjassa ”Kirjakauppoja ja Kirjakauppiaita Helsingissä, Porvoossa ja Viipurissa” mainitaan.

Vaarillani oli iso kirjasto, jota hän oli alkanut kartuttaa jo ollessaan Koulutarpeiden Keskusliikkeen toimitusjohtaja. Hän harrasti myös kirjansidontaa ja oli siinä ymmärrykseni mukaan taitava. Hän satoi esimerkiksi erilaisia pienpainatteita yhteen nahkakantisiksi kirjoiksi. Viihteellisemmät, pehmeäkantiset kirjat hän satoi tummanpunaisiin, meleeratulla ruskealla värillä koristeltuihin kansiin. Mukaan oli aina sidottu alkuperäinen kansilehti.

Vaarilla ja mummulla oli kuusi lasta, kaksi tytärtä ja neljä poikaa. Äitini oli vanhin lapsista. Lasten ja varsinkin poikien lukutarpeita tyydyttämään oli 1920- ja 1930- luvuilla hankittu nuoriso- ja seikkailukirjoja. Juuri osan niistä oli vaari sitonut tummanpunaisiin kansiin.

Olen syntynyt vuonna 1938 ja opin lukemaan jo ennen kansakouluun menoa. Vaarin kuoltua aivokalvon tulehduksen seurauksena vuonna 1942, koti Döbelninkadulla oli pitkään jakamatta ja mummu asui siellä. Enonikin, joista kolme selvisivät sodasta hengissä, muodostivat pian omat perheensä. Kävimme usein mummolassa. Sain kaksi vuotta nuoremman veljeni kanssa sieltä valita kirjoja mieleemme mukaan (sekä enojeni vanhoja leluja!). Nuoruuteni ensimmäiset kirjat olivatkin täältä lähtöisin. Vaarin perinnön jaossa vuonna 1951 niitä tuli vielä lisää.

”Punaselkäisissä” kirjoissa oli monia suosikkejani. Zane Greyn tuotantoa oli paljon. Suosikkejani olivat kolme osittain toisiinsa liittyvää uudisraivaajakirjaa: *Betty Zane*, *Rajaseudun Henki*, ja *Viimeinen ajo*, joissa Lew Wetzel ja Jonathan Zane suojelivat yksinäisen linnakkeen ympärillä asuvia uudisasukkaita intiaanien hyökkäyksiltä. Ehdottomasti suosikkeihini kuului John Fennimoren *Robin Hood ja hänen iloiset toverinsa*. Luulen että kyseessä oli kirjan ensimmäinen suomennos vuodelta 1926. Jules Vernen *Salaperäinen Saari* ja *Kahden vuoden Loma-aika* ovat myös muistissani.

Eräs suosikeistani, jota luin usein, oli Ernest Thompson Setonin *Kaksi Partiopoikaa, eli kertomus kahdesta pojasta, jotka elivät kuin intiaanit ja mitä he oppivat*. Kirjan on suomentanut I.K. Inha, kustantanut WSOY ja painos on vuodelta 1917. Löysin kirjan tyhjentäessämme lapsuuden kotiani vanhempieni kuoleman jälkeen 1990- luvulla. Sen kauniit, kohokuvioidut kannet olivat kuitenkin

hävinneet. Laitatin siihen kuitenkin kirjansitomossa uudet kannet. Ajatuksena ehkä oli antaa se eteenpäin pojanpojilleni, mutta hyllyssäni kirja kuitenkin edelleen on. Muita vaarilta peräisin olevia nuorten kirjoja ei montakaan enää ollut olemassa. Ehkä nuoremmat sisarukseni olivat lukeneet ne loppuun tai muuten hävittäneet.

Vaarilta olivat peräisin myös pari Karl Mayn lännenkirjaa, joiden nimet ovat hävinneet muististani. Toinen oli kai *Aavikon Henki*, mutta toinen ei ollut *Hopeajärven Aarre*, sen luin myöhemmin. Aavikon Henki jäi mieleeni surkean kansikuvansa takia. Siinä hevoskaakin vieressä seisoo kaksi nukkavierua miestä. Ei se mitenkään houkutellut lukemaan. Kirjoissa päähenkilöt olivat lännenmiehet Old Shatterhand ja tämän toveri, intiaanipäällikkö Winnetou, jotka seikkailivat llanolla. Ehkä se kirjoitettiin isolla kirjaimella Llano ja siinä tapauksessa kyseessä saattoi olla Llano Esteado, iso autiomaan Texasin ja New Mexikon alueella.

Muutama 1930-luvulla ilmestynyt Poikien Seikkailukirjaston kirja oli myös vaarilta tulleiden kirjojen joukossa: Ainakin Kaarlo Nuorvalan *Ryssänsaaren Salaisuus* ja *Kagaali* sekä Jalmari Saulin *Amiraali Spoofin Rumpalipoika*. Tämä on historiallinen romaani ja perustuu Suomen Sodan aikana toimineen sissiryhmän toimintaan. Sissejä johtivat todellisuudessa kersantti Spooft ja vääpeli Roth. Varsinkin Spoofin johtamat, veneillä suoritettavat iskut venäläisten selustaan tuottivat viholliselle tappioita. Venäläisten raporteissa puhuttiinkin amiraali Spoofista.

E. Rider Haggardin Afrikkaan sijoitetuista seikkailukirjoista muistan kolme. Tunnetuin on kai *Kuningas Salomon Kaivokset*, mutta minulle mieluisin oli *Salattu Maa*, jossa Alain Quatermainin kanssa seikkaili zulusoturi Umplopogaas, kuten myös *Pyhässä Kukassa*. Toinen Afrikkaan sijoitettu kirjasarja oli Edgar Wallacen Sandi- kirjat. Myös niistä luin mieluiten sellaisia, joissa Sandin vastapelurina tai liittolaisena oli Ochorin Bosambo.

Perheemme asui vuodesta 1943 lähtien Helsingin ulkopuolella, ensin Malminkartanossa ja sitten Kaarelassa. Aloitin oppikoulun käynnin vuonna 1949 SYK:ssa Nervanderinkadulla. Koulun lähellä, Museokadulla, oli Vainion kirjakauppa. Akateeminen Kirjakauppa oli toinen jossa aloin käydä kirjaostoksilla. Se sijaitsi silloin Stockmannin tavaratalossa, sen toisessa kerroksessa. Käytin varmaan aika suuren osan taskurahoistani kirjaostoksiin.

Paletin Nuorisokirjat- sarjassa ilmestyi kolme Oregon-Mike- kirjaa, joiden päähenkilö on kaupunkilaistaustan omaava cowboy. Whiskyn asemasta hän tilaa saluunassa ”limunaatin”. Kirjat ovat suomenruotsalaisen kirjailijan ja toimittajan Erik Dahlbergin kirjoittamia nimimerkillä Flynn Everett. Ensimmäinen, vuonna 1946 ilmestynyt, on nimeltään *Oregon-Mike ja Hevosvargaat*. Sen on ruotsista suomentanut I. Sara. Kirjassa Colt-revolveria kutsutaan kuusipiippuiseksi (!), kun oikea lempinimi on tietysti kuudesti laukeava. Mitä sanaa alkuperäisessä kirjassa lieneekään käytetty, olisi suomentajan pitänyt virhe huomata. I. Sara lienee nimimerkki ja syystäkin!

Tarzanit luin varmaan kaikki silloin saatavilla olevat. Eniten pidin ensiksi ilmestyneestä, joka oli nimeltään *Tarzan, Apinain Kuningas*. Siinä englantilainen lordi Greystoke jätetään vaimonsa ja pienen poikansa kanssa Afrikan viidakkoiselle rannalle ja vanhempien kuoltua pojan ottaa hoitoonsa ihmisapina. Toinen, josta erityisesti pidin, oli *Tarzan Taistelee Jälleen*. Kirjassa Tarzan päätyy eristettyyn laaksoon, jossa elää keskiaikaisissa oloissa väki, joka polveutui aikoinaan sinne joutuneista ristiretkelijöistä.

Outsiderin Atorox- sarjaa voisi nykyisin sanoa scifiksi samoin kuin E. Spiderin kirjoja *Atomivene Aave* ja *Kultaisen Taljan Laakso*. Ensin mainitussa kaksi taitavaa poikaa keksivät atomimoottorin, joka perustui siihen, että atomiydintä kiertävät elektronit saadaan kiertoliikkeen sijasta liikkumaan

suoraan ja näin antamaan venemoottorille huiman nopeuden. Kirjailijan salanimen takana on fyysikko, Filosofian tohtori Erkki Levanto, joka päätyössään oli vakaustoimiston johtaja. Sciifiä olivat myös Juhani Pohjanmiehen kolme toisiinsa liittyvää kirjaa: *Helikopteri*, *Laboratorio 13* ja *Avaruuslaiva*. Näissäkin kirjoissa kaksi nerokasta poikaa tekivät keksinnön, joka johti suurella nopeudella lentävän helikopterin rakentamiseen. Seuraavaksi he päätyvät Yhdysvaltoihin tunnetun professori Ureyn apulaisiksi tämän laboratorioon ja viimeisessä osassa lennetään jo avaruuteen. Professori Harald Urey muuten oli todellinen henkilö, mm kemian Nobel- palkinnon voittaja vuonna 1934. Kaikki nämä kirjat olivat vetävästi kirjoitettuja ja uutta aika enteileviä. Niiden parissa oli helppo viihtyä.

Vähitellen aloin lukea myös salapoliisikirjoja. Mieleen tulevat lähinnä Outsiderin Karma- sarja ja nykyisin unholaan painunut Kaarlo Erho. Ensin mainituissa kuukasvoinen yksityisetsivä Klaus Karma selvittää rikoksia kirjoissa, joista mieleeni tulevat *Ampiaisen Arvoitus*, *Kiinalainen Mysteeri*, *Kultainen Kuutio*, *Nunnat Nukkuvat* ja niin edelleen. Erhon kirjoja olivat mm *Aukko Pensasaidassa*, *Harmaan Miehen Salaisuus*, *Perjantai Kolmastoista Päivä* ja *Vihreä Kummitus*. SaPo- sarjaa aloin ostaa heti alusta alkaen vuonna 1953.

Lopuksi nimeän ne kaksi kirjaa, jotka ovat vaikuttaneet minuun eniten. Toinen on Toivo Walleniuksen Snorri Sturlasonin Heimskringlasta lyhentäen suomentama *Kuningastarinoita* (1919) ja toinen Tauno Rautapalo Rappin kirjoittama *Finn Jousimies* vuodelta 1946. Molemmat vievät viikinkiaikaan. *Finn Jousimies* sijoittuu 900- luvun loppuun. Viikingit ottavat vangiksi ja orjaksi sen sankarin, suomalaispojan, joka taitavana jousiampujana pääsee arvostetuksi sotilaaksi Sveanmaan Olavi Sylikuninkaan armeijaan. Kirjan lopussa ollaan vuodessa 1000 ja taistellaan kuuluisa Svolderin meritaistelu, jossa Tanskan kuningas Sven Kaksiparta, Norjan kruunua tavoitteleva Haakon- Jaarli ja Svealaisten Olavi Sylikuningas kohtaavat Norjan kuninkaan Olavi Tryggvenpojan ja tämän kuuluisan laivaston, jota johtivat Suurkäärme, Pikkukäärme ja Kurkinimiset viikinkialukset. Kirjan perusjuoni pohjautuu Snorrin tarinoihin, joiden mukaan Olavi Sylikuninkaan joukoissa todella oli taitava jousimies nimeltä Finn, joskin tämä lienee ollut saamelaista sukujuurta.

Varmastikin on näiden kirjojen ansiota, että olen sittemmin koko ikäni ollut kiinnostunut viikingeistä ja viikinkiajasta ja hankkinut tutkimustietoa ja kirjallisuutta niistä parhaani mukaan.